

A sztálinizmus utáni korszak

Sztálin 1953. márciusi halálával a magyar zsidóság helyzete éppoly kevésbé változott egészen az ötvenes évek végéig, mint a Holocaustra vonatkozó alapvető álláspontok. A sztálinista irányvonalat csak az a Kádár-rezsim kezdte fokozatosan megfordítani, amely 1956 októberének magyar felkelését vérbe fojtotta. A nemzeti irányultságú kommunisták új, engedékenyebb politikája jelentős hatással volt a Magyarországon maradt zsidó közösségre.¹⁶ A még mindig szigorú ellenőrzés alatt élő közösség lassan, de biztosan felélénkült, és néhány értelmiségi is elkezdett érdeklődni a Holocaust iránt. Az akadémiai és levéltári intézményekben dolgozó, főként kommunista zsidó értelmiségiek kezdeményezésére több, a Holocausttal foglalkozó dokumentumgyűjtemény látott napvilágot a budapesti zsidó közösség kiadásában, legtöbbször a New York-i székhelyű Memorial Foundation for Jewish Culture anyagi támogatásával.¹⁷ A Holocaustról szóló első, átfogó bibliográfiában¹⁸ nemcsak ezek a gyűjtemények szerepeltek, hanem monográfiák, színművek, versantológiák, regényesített visszaemlékezések is – túl azokon a könyveken és folyóiratcikkeken, amelyek még közvetlenül a háború után jelentek meg. Ez a poszt sztálinista korszak önéletrajzi ihletésű, regényesített beszámolóiban nyúlt vissza a Holocausthoz; ekkor jelent meg több antológia is, bennük a Holocaustot gyermek túlélőinek világviszonylatban kimagasló lírai költeményeivel.¹⁹

A zsidó közösség helyzete rosszabbra fordult az 1967-es hatnapos háborúval, mely után Magyarország a szovjet tömb többi országával összhangban (csupán Románia járt külön úton) megszakította diplomáciai kapcsolatait Izraellel. Új erőre kapott az anticionizmus, különösen azután, hogy Magyarország is megszavazta az ENSZ 1975. évi, „a cionizmus rasszizmust jelent” értelmű határozatát. Az antiszemitizmus megnyilvánulásai úgy szaporodtak és súlyosbodtak, ahogy a kormány mindinkább a Palesztinai Felszabadítási Szervezetet kezdte támogatni, könyörtelen propaganda-hadjáratba bocsátkozva Izrael ellen.²⁰ Mindez igen nagy hatással volt a zsidókra, különösen a Holocaustot túlélők gyermekeire. Minden hitüket elveszítve abban az ideológiában és rendszerben, amely mellé egykor, egyszerre idealizmusból és gyakorlati okokból, odaálltak, mind merészebben kezdték kifejezni zsidó identitásukat, és élénken kezdtek érdeklődni a zsidóság iránt általában, s ezen belül is különösen a Holocaust iránt.

A hetvenes években a szovjet tömb országai közül Magyarország járt az élen politikai és gazdasági kísérleteivel, de azzal is, hogy szabadabb folyást engedett az ellentmondásos kérdések, így a Holocaust-kérdések